

Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Store Afdeling)

5. juni 2018*

»Præjudiciel forelæggelse – artikel 325 TEUF – svig eller enhver anden ulovlig aktivitet, der skader Den Europæiske Unions finansielle interesser vedrørende told – effektiviteten af den strafferetlige forfølgelse – afslutning af straffesagen – rimelig frist – direktiv 2012/13/EU – ret til at blive informeret om tiltalen – adgang til aktindsigt i materiale i sagen – direktiv 2013/48/EU – retten til adgang til advokatbistand«

I sag C-612/15,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Spetsializiran nakazatelen sad (særlig domstol i straffesager, Bulgarien) ved afgørelse af 11. november 2015, indgået til Domstolen den 18. november 2015, i straffesagen mod

Nikolay Kolev,

Milko Hristov,

Stefan Kostadinov,

har

DOMSTOLEN (Store Afdeling),

sammensat af præsidenten, K. Lenaerts, vicepræsidenten, A. Tizzano (refererende dommer), afdelingsformændene R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič, J.L. da Cruz Vilaça, J. Malenovský og E. Levits samt dommerne E. Juhász, A. Borg Barthet, J.-C. Bonichot, F. Biltgen, K. Jürimäe, C. Lycourgos, M. Vilaras og E. Regan,

generaladvokat: Y. Bot,

justitssekretær: fuldmægtig M. Aleksejev,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 15. november 2016,

efter at der er afgivet indlæg af:

- den bulgarske regering ved L. Zaharieva og E. Petranova, som befuldmægtigede,
- Europa-Kommissionen ved R. Troosters og V. Soloveytchik, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 4. april 2017,

* Processprog: bulgarsk.

afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 325 TEUF samt af Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2012/13/EU af 22. maj 2012 om ret til information under straffesager (EUT 2012, L 142, s. 1) og af Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2013/48/EU af 22. oktober 2013 om ret til adgang til advokatbistand i straffesager og i sager angående europæiske arrestordrer og om ret til at få en tredjemand underrettet ved frihedsberøvelse og til at kommunikere med tredjemand og med konsulære myndigheder under frihedsberøvelsen (EUT 2013, L 294, s. 1).
- 2 Anmodningen er blevet indgivet i forbindelse med en straffesag mod Nikolay Kolev, Milko Hristov og Stefan Kostadinov, der er tiltalt for at have begået forskellige strafferetlige overtrædelser som toldere i Svilengrad (Bulgarien).

Retsforskrifter

EU-retten

Afgørelse 2007/436/EF, Euratom

- 3 I henhold til artikel 2, stk. 1, litra a), i Rådets afgørelse 2007/436/EF, Euratom af 7. juni 2007 om ordningen for De Europæiske Fællesskabers egne indtægter (EUT 2007, L 163, s. 17), der finder anvendelse på tidspunktet for de faktiske omstændigheder i hovedsagen, omfatter Unionens egne indtægter told i henhold til den fælles toldtarif.

Forordning (EF) nr. 450/2008 og forordning (EU) nr. 952/2013

- 4 Artikel 21, stk. 1, i Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 450/2008 af 23. april 2008 om EF-toldkodeksen (moderniseret toldkodeks) (EUT 2008, L 145, s. 1), som var gældende på tidspunktet for de faktiske omstændigheder i hovedsagen, bestemte:

»Hver enkelt medlemsstat indfører sanktioner for manglende overholdelse af Fællesskabets toldlovgivning. Sanktionerne skal være effektive, stå i rimeligt forhold til overtrædelser og have afskrækkende virkning.«

- 5 Denne forordning blev ophævet den 30. oktober 2013 ved Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 952/2013 af 9. oktober 2013 om EU-toldkodeksen (EUT 2013, L 269, s. 1), hvis artikel 42, stk. 1, i det væsentlige gengiver nævnte artikel 21, stk. 1.

Direktiv 2012/13

- 6 Følgende fremgår af 10., 14., 27., 28. og 41. betragtning til direktiv 2012/13:

»(10) Fælles minimumsregler bør føre til øget tillid til alle medlemsstaternes strafferetssystemer, hvilket igen bør føre til et mere effektivt retsligt samarbejde i et klima af gensidig tillid. Sådanne fælles minimumsregler bør fastlægges for så vidt angår information under straffesager.

[...]

- (14) [...] Med henblik på at fremme den gensidige tillid mellem medlemsstater opstiller [nærværende direktiv] de fælles minimumsstandards, der skal anvendes på den information [...] om tiltalen, der skal gives til personer, der er mistænkt eller tiltalt for at have begået en strafbar handling. Direktivet bygger på de rettigheder, der er fastlagt i chartret, særligt artikel [...] 47 og 48, og bygger derved på [artikel 6] i EMRK, [således som den fortolkes] af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol. [...]

[...]

- (27) Personer, der tiltales for at have begået en strafbar handling, bør have al den information om tiltalen, der er nødvendig for, at de kan forberede deres forsvar, og til at sikre en retfærdig behandling af sagerne.
- (28) Informationen til mistænkte eller tiltalte om den strafbare handling, som udgør grundlaget for mistanken eller tiltalen, bør gives straks og senest inden dennes første officielle afhøring ved politiet eller en anden kompetent myndighed, og uden at det forringer forløbet af igangværende efterforskninger. Der bør i forhold til det stadium, straffesagen befinder sig på, gives en tilstrækkelig detaljeret beskrivelse af forholdene omkring den strafbare handling, som udgør grundlaget for mistanken eller tiltalen, herunder, for så vidt som disse forhold er kendt, tidspunktet på hvilket og stedet hvor den strafbare handling påstås at have fundet sted, og den mulige retlige klassificering af den påståede strafbare handling, når en sådan beskrivelse gives for at sikre en retfærdig behandling af sagen og muliggøre en effektiv udøvelse af retten til et forsvar.

[...]

- (41) Dette direktiv [...] tilsigter navnlig at fremme retten til [...] en retfærdig rettergang og retten til et forsvar. [...]«

7 Dette direktivs artikel 1 bestemmer:

»Dette direktiv fastsætter regler om retten til information for mistænkte og tiltalte personer vedrørende [...] tiltalen mod dem. [...]«

8 Artikel 6 i nævnte direktiv med overskriften »Retten til information om tiltalen« fastsætter:

»1. Medlemsstaterne sikrer, at en mistænkt eller tiltalt modtager information om den strafbare handling, som udgør grundlaget for mistanken eller tiltalen. Denne information gives straks og i en tilstrækkelig detaljeret form til at sikre en retfærdig behandling af sagen og en effektiv udøvelse af retten til et forsvar.

[...]

3. Medlemsstaterne sikrer, at der, senest når grundlaget for tiltalen forelægges for en domstol, gives detaljeret information om tiltalen, herunder den strafbare handlingens art og den juridiske kvalificering af den, og om karakteren af den mistænkte eller tiltalte persons påståede deltagelse i udøvelsen af denne strafbare handling.

4. Medlemsstaterne sikrer, at en mistænkt eller tiltalt straks informeres om enhver ændring i de oplysninger, der gives i medfør af denne artikel, hvis dette er nødvendigt for at sikre en retfærdig behandling af sagen.«

- 9 Samme direktivs artikel 7 med overskriften »Adgang til aktindsigt i materiale i sagen« bestemmer i stk. 2 og 3:

»2. Medlemsstaterne sikrer, at der gives mistænkte eller tiltalte eller deres advokat adgang til aktindsigt i mindst alt materiale, som de kompetente myndigheder er i besiddelse af, hvad enten dette er til fordel eller ulempe for den mistænkte eller tiltalte, med henblik på at sikre en retfærdig behandling af sagen og på forberedelse af forsvaret.

3. [...] [A]ktindsigt i det i stk. 2 nævnte materiale [skal] gives i tide til, at det reelt bliver muligt at udøve retten til et forsvar, og senest, når grundlaget for tiltalen forelægges for en domstol til bedømmelse. Kommer de kompetente myndigheder i besiddelse af yderligere materiale, gives der aktindsigt heri i tide til, at materialet kan tages i betragtning.«

Direktiv 2013/48

- 10 I 12. betragtning til direktiv 2013/48 er anført:

»Nærværende direktiv fastsætter minimumsregler om retten til adgang til advokatbistand i straffesager [...]. Direktivet fremmer således anvendelsen af chartret, særlig artikel [...] 47 og 48, idet det bygger på [artikel] 6 i EMRK, [således som den fortolkes] af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol [...].«

- 11 Dette direktivs artikel 1 har følgende ordlyd:

»Dette direktiv fastsætter minimumsregler om [den ret], som mistænkte og tiltalte under straffesager [...] har til at få adgang til advokatbistand [...].«

- 12 Nævnte direktivs artikel 3 med overskriften »Retten til adgang til advokatbistand under straffesager« fastsætter i stk. 1:

»Medlemsstaterne sikrer, at mistænkte og tiltalte har ret til adgang til advokatbistand på et sådant tidspunkt og på en sådan måde, at de pågældende sættes i stand til i praksis og effektivt at udøve deres ret til et forsvar.«

Bulgarsk ret

Bestemmelser om retten til advokatbistand

- 13 I henhold til bestemmelserne i artikel 91, stk. 3, i Nakazatelno protsesualen kodeks (strafferetsplejeloven), sammenholdt med samme lovs artikel 92, i den affattelse, der var gældende på tidspunktet for de faktiske omstændigheder i hovedsagen (herefter »strafferetsplejeloven«), skal retten i tilfælde, hvor to tiltalte personer har brugt den samme advokat, udelukke denne advokat, såfremt forsvaret af den ene af disse personer er i modstrid med forsvaret af den anden. Det fremgår af fast national retspraksis, at der foreligger et modsætningsforhold mellem de nævnte personers interesser, hvis en af dem afgiver forklaringer, som ville kunne lægges til grund i forhold til den anden, selv om denne ikke har afgivet nogen forklaring.
- 14 Denne lovs artikel 94, stk. 4-6, regulerer udpegningen af en anden beskikket advokat, hvilket foretages af et uafhængigt organ.

Bestemmelser om tiltalen, det materiale, der indgår i efterforskningen, og anklageskriftet

- 15 Strafferetsplejelovens artikel 219 og 221 fastsætter, at det er det efterforskende organ, der udarbejder tiltalen, som angiver de vigtigste faktiske omstændigheder for lovovertrædelsen og den retlige kvalificering af disse faktiske omstændigheder. Dette processkrift meddeles den tiltalte og dennes advokat, som underskriver dette efter at være blevet gjort bekendt hermed.
- 16 Information om det materiale, der indgår i efterforskningen, reguleres af denne lovs artikel 226-230. I henhold til disse artikler stilles det materiale, der er indsamlet ved efterforskningens afslutning, til rådighed for forsvaret, inden der eventuelt udarbejdes et anklageskrift, såfremt forsvaret har anmodet herom. I så fald skal den tiltalte og dennes advokat indkaldes mindst tre dage før denne tilrådhedsstilling og kan dernæst gøre sig bekendt med det pågældende materiale inden for en passende frist. Hvis de ikke er i stand til at finde på den angivne adresse, eller hvis de uden gyldig grund undlader at give møde på den i indkaldelsen fastsatte dato, bortfalder forpligtelsen til at give adgang til materialet.
- 17 I henhold til bl.a. denne lovs artikel 246 udarbejder anklageren anklageskriftet, når denne beslutter at indbringe sagen for retten, hvilket afslutter den indledende fase af straffesagen og indleder sagens retslige fase. Anklageskriftet, som ifølge den forelæggende ret udgør den »endelige præciserede anklage«, angiver i detaljer de faktiske omstændigheder og den retlige kvalificering heraf. Anklageskriftet indgives til retten, som inden for en frist på 15 dage skal efterprøve, om væsentlige formforskrifter er blevet tilsidesat. Hvis dette ikke er tilfældet, fastsætter retten datoen for det første retsmøde. Den tiltalte og dennes advokat vil modtage en kopi af anklageskriftet sammen med indkaldelsen til retsmødet. De vil derefter have en frist på syv dage, der kan forlænges, til forberedelse af forsvaret.

Bestemmelser og retspraksis om tilsidesættelse af væsentlige formforskrifter

- 18 I henhold til strafferetsplejelovens artikel 348, stk. 3, nr. 1, er en tilsidesættelse af formforskrifter af »væsentlig« karakter, når den udgør et betydeligt indgreb i en processuel rettighed, som er anerkendt af loven. I overensstemmelse med praksis fra Varhoven kasatsionen sad (øverste kassationsdomstol, Bulgarien) er sådanne tilsidesættelser bl.a. manglende udarbejdelse eller meddelelse af tiltalen, materiale fra efterforskningen eller anklageskriftet, samt hvis der foreligger et modsætningsforhold i anklageskriftet. Det dokument, der er behæftet med manglen, bør erstattes af et nyt dokument, idet det præciseres, at retten ikke selv kan afhjælpe tilsidesættelser af væsentlige formforskrifter, der er begået af anklagemyndigheden, men med henblik herpå skal hjemvise sagen til sidstnævnte.

Bestemmelser om afslutningen af en straffesag

- 19 Afslutningen af straffesagen var på tidspunktet for de faktiske omstændigheder i hovedsagen bl.a. reguleret af strafferetsplejelovens artikel 368 og 369, hvis formål ifølge den forelæggende ret var at fremskynde den indledende fase af straffesagen.
- 20 Denne lovs artikel 368 fastsatte, at såfremt den indledende fase af straffesagen ikke var afsluttet ved udløbet af en frist på to år fra tiltalen for alvorlige lovovertrædelser, kunne den tiltalte anmode retten om at iværksætte den i nævnte lovs artikel 369 fastsatte procedure med det formål, at der blev truffet afgørelse i sagen, eller, hvis dette ikke var muligt, at straffesagen afsluttedes.
- 21 I overensstemmelse med nævnte artikel 369 skulle retten efter at have konstateret, at denne frist på to år var udløbet, hjemvise sagen til anklagemyndigheden med en frist på tre måneder til at afslutte efterforskningen og den indledende fase af straffesagen enten ved tiltalefrafald eller ved at indbringe sagen til domfældelse. Hvis anklagemyndigheden valgte denne anden mulighed, havde denne en frist på yderligere femten dage til at udarbejde og forelægge domstolen et anklageskrift. Hvis

anklagemyndigheden ikke overholdt disse nye frister, skulle retten behandle sagen og afslutte straffesagen. Hvis anklagemyndigheden derimod afsluttede sagens indledende fase og forelagde retten et anklageskrift inden for de fastsatte frister, skulle retten efterprøve procedures lovlighed og navnlig sikre, at der ikke forelå tilsidesættelser af væsentlige formforskrifter. Hvis den fandt, at der var sket sådanne tilsidesættelser, skulle retten på ny hjemvise sagen til anklagemyndigheden med en frist på yderligere en måned til at afhjælpe disse tilsidesættelser. Hvis anklagemyndigheden ikke efterkom denne frist og ikke afhjalp de nævnte tilsidesættelser, eller hvis anklagemyndigheden foretog nye tilsidesættelser, skulle retten afslutte straffesagen.

- 22 Når alle disse betingelser var opfyldt, havde den tiltalte ret til denne afslutning, og retten var forpligtet til at træffe denne afgørelse uden selv at kunne afhjælpe de konstaterede tilsidesættelser af væsentlige formforskrifter eller at behandle sagens realitet. Afgørelsen om at afslutte straffesagen bragte muligheden for enhver form for strafferetlig procedure endeligt til ophør, således at det ikke længere var muligt at gøre den pågældende persons strafferetlige ansvar gældende. Denne afgørelse kunne ikke appelleres, bortset fra i særlige tilfælde.
- 23 Ved skrivelse af 25. august 2017 underrettede den forelæggende ret Domstolen om ændringen af strafferetsplejelovens artikel 368 og 369 samt om indsættelsen af en ny artikel 368a i denne lov. I henhold til disse ændrede bestemmelser kan retten ikke længere træffe afgørelse om straffesagens afslutning, men kan alene beslutte at fremskynde denne. Ifølge den forelæggende ret finder disse bestemmelser imidlertid ikke tidsmæssig anvendelse på tvisten i hovedsagen.

Tvisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

- 24 Otte ansatte ved tolden i Svilengrad, Dimitar Dimitrov, Plamen Drenski, Nikolay Kolev, Milko Hristov, Stefan Kostadinov, Nasko Kurdov, Nikola Trifonov og Georgi Zlatanov, er tiltalt for at have været en del af en kriminel organisation i perioden fra den 1. april 2011 til den 2. maj 2012 med den begrundelse, at de skulle have forlangt bestikkelse af førere af lastvogne og personbiler, som krydsede grænsen fra Tyrkiet til Bulgarien, for til gengæld at undlade toldkontrollen og undlade at notere konstaterede uregelmæssigheder i dokumenterne. Stefan Kostadinov og Nasko Kurdov er også tiltalt for hæleri i form af at have skjult modtaget bestikkelse, og Plamen Drenski, Milko Hristov samt Nikola Trifonov er også tiltalt for korruption. Disse forskellige handlinger udgør i henhold til artikel 215, 301 og 321 i Nakazatelen kodeks (straffeloven) lovovertrædelser, der kan medføre en frihedsstraf, som alt efter tilfældet kan være på op til seks eller ti års fængsel, og for så vidt angår forseelserne angående korruption straffes med bøde.
- 25 Disse otte personer blev arresteret natten mellem den 2. og den 3. maj 2012. Anklagepunkterne mod dem var blevet udarbejdet umiddelbart efter denne arrestation og blev dernæst præciseret i løbet af 2013 og meddelt dem. Disse personer blev ligeledes orienteret om det indsamlede bevismateriale.
- 26 Da nogle af de nævnte personer har indgået en aftale med den offentlige anklager med henblik på at bringe retsforfølgningen af dem delvist til ophør, blev sagen indbragt for den forelæggende ret, for at denne kunne godkende denne aftale. Idet denne ret imidlertid fandt, at tiltaleskrifterne ikke var blevet vedtaget af det kompetente organ, og at de indeholdt tilsidesættelser af formforskrifter, afslog den to gange denne anmodning.
- 27 Sagen blev derfor hjemvist til den kompetente anklager i den specialiserede anklagemyndighed med henblik på, at denne udarbejdede nye anklagepunkter med hensyn til de otte tiltalte. Dernæst blev proceduren imidlertid i praksis afbrudt, og de fastsatte frister, der gjaldt for efterforskningen, er blevet forlænget flere gange.

- 28 Idet efterforskningen endnu ikke var afsluttet, selv om der var gået to år siden tiltalen, indgav Nikolay Kolev, Milko Hristov og Stefan Kostadinov i løbet af 2014 en anmodning på grundlag af straffelovens artikel 368 til den forelæggende ret om, at denne iværksatte den procedure, der er fastsat i lovens artikel 369. Eftersom den forelæggende ret imødekom denne anmodning, hjemviste den sagen til anklagemyndigheden med fastsættelse af en frist for denne på tre måneder, dvs. indtil den 29. januar 2015, til at afslutte efterforskningen, udarbejde nye anklagepunkter, videregive disse samt materialet fra efterforskningen til de tiltalte og afslutte straffesagens indledende fase, dernæst havde anklagemyndigheden femten dage til at udfærdige et anklageskrift og indgive dette til retten.
- 29 Anklagemyndigheden udarbejdede nye anklagepunkter og forelagde et anklageskrift for den forelæggende ret inden for den fastsatte frist.
- 30 Hverken Nikolay Kolev, Stefan Kostadinov eller deres advokater modtog imidlertid underretning om disse anklagepunkter. De erklærede nemlig, at de ikke var i stand til at give møde på de datoer, der var fastsat til denne underretning, af lægelige og erhvervsmæssige årsager. Desuden modtog hverken disse personer eller Milko Hristov underretning om materialet fra efterforskningen.
- 31 Ved kendelse af 20. februar 2015 fastslog den forelæggende ret, at der var sket tilsidesættelser af væsentlige formforskrifter, for det første fordi de nye anklagepunkter ikke var blevet videregivet til Nikolay Kolev og Stefan Kostadinov i strid med deres processuelle rettigheder, og fordi anklageskriftet indeholdt oplysninger om tiltalen, der ikke var blevet lovligt videregivet til dem. For det andet fordi den forelæggende ret bemærkede, at de dele af anklageskriftet angående de faktiske omstændigheder, som foreholdes Milko Hristov, var modstridende. Den forelæggende ret traf følgelig i overensstemmelse med strafferetsplejelovens artikel 369 afgørelse om igen at hjemvise sagen til anklagemyndigheden med fastsættelse af en frist på en måned, dvs. indtil den 7. maj 2015, med henblik på at afhjælpe de konstaterede tilsidesættelser af formforskrifter, idet straffesagen mod Nikolay Kolev, Milko Hristov og Stefan Kostadinov ellers ville blive lukket.
- 32 Selv om Nikolay Kolev og Stefan Kostadinov var blevet indkaldt flere gange, havde anklagemyndigheden imidlertid ikke sikret en lovlig meddelelse af de fastsatte anklagepunkter samt af materialet fra efterforskningen. Dette materiale har heller ikke kunnet fremsendes til Milko Hristov. Disse tre personer og deres advokater angav således igen, at de ikke kunne give møde på de fastsatte datoer af forskellige årsager, navnlig på grund af en rejse til udlandet, lægelige og erhvervsmæssige årsager og som følge af anklagemyndighedens manglende overholdelse af den lovbestemte frist på tre dage til meddelelse af materiale fra efterforskningen.
- 33 Følgelig fastslog den forelæggende ret ved kendelse af 22. maj 2015, at anklagemyndigheden ikke havde afhjulpet de tidligere konstaterede tilsidesættelser af væsentlige formforskrifter, og havde begået nye, eftersom Nikolay Kolevs, Milko Hristovs og Stefan Kostadinovs processuelle rettigheder igen var blevet krænket, og at modsætningsforholdet i anklageskriftet ikke var blevet fuldstændigt fjernet.
- 34 Samtidig med at det fremhævedes, at det var muligt, at disse tre personer og deres advokater havde misbrugt deres rettigheder og udelukkende havde handlet med det formål for øje at forsinke sagen, således at anklagemyndigheden blev forhindret i at afslutte straffesagens indledende fase og at afhjælpe de nævnte tilsidesættelser inden for den fastsatte frist, fastslog retten, at betingelserne for afslutning af denne procedure var opfyldt, og at de nævnte personer derfor havde ret hertil. I denne henseende fremhævede retten i det væsentlige, at den omstændighed, at tiltalte misbruger sin rettigheder og objektivt forhindrer anklagemyndigheden i at udføre de forskellige lovbestemte processuelle handlinger, ikke vil kunne hindre afslutningen af den omhandlede straffesag. Trods disse betragtninger besluttede nævnte ret imidlertid at henlægge sagen i stedet for at træffe afgørelse om dens afslutning.

- 35 Både anklagemyndigheden, som havde gjort gældende, at der ikke var sket en tilsidesættelse af væsentlige formforskrifter, og Milko Hristov, der anførte, at det var med urette, at den forelæggende ret ikke havde afsluttet den omhandlede straffesag, kærede denne kendelse.
- 36 Ved kendelse af 12. oktober 2015 fandt appelretten, at den forelæggende ret burde have foretaget denne afslutning i overensstemmelse med strafferetsplejelovens artikel 368 og 369, og hjemviste sagen til denne retsinstans med henblik herpå.
- 37 Den forelæggende ret er imidlertid i tvivl om, hvorvidt dom af 8. september 2015, Taricco m.fl. (C-105/14, EU:C:2015:555), der blev afsagt af Domstolen, imens sagen verserede ved appeldomstolen, rejser tvivl om foreneligheden af artikel 368 og 369 med EU-retten, navnlig i forhold til medlemsstaternes pligt til at sikre effektiviteten af den strafferetlige håndhævelse af lovovertrædelser, der skader Unionens finansielle interesser.
- 38 I bekræftende fald ønsker den forelæggende ret oplyst, hvilke konsekvenser der skal drages af en sådan uforenelighed. Alt imens den forelæggende ret i denne henseende har bemærket, at det påhviler den om nødvendigt at undlade at anvende de omhandlede artikler, ønsker den oplyst, hvilke specifikke foranstaltninger den bør træffe for at sikre den fulde virkning af EU-retten, imens den sikrer, at Nikolay Kolevs, Milko Hristovs og Stefan Kostadinovs ret til forsvar og ret til en retfærdig rettergang beskyttes.
- 39 Den forelæggende ret har overvejet flere muligheder.
- 40 For det første ville den forelæggende ret kunne beslutte ikke at gøre de frister, der er fastsat i strafferetsplejelovens artikel 369, gældende og følgelig tildele anklagemyndigheden længere frister med henblik på, at denne kan afhjælpe de konstaterede uregelmæssigheder i forbindelse med udarbejdelsen af anklageskriftet og underretningen af de tiltalte om anklagepunkterne og materialet i sagen, inden sagen igen indbringes for retten. Den forelæggende ret er imidlertid i tvivl om, hvilke konkrete foranstaltninger den bør træffe for at sikre disse personers ret til at få deres sag prøvet inden for en rimelig frist som fastsat i artikel 47, stk. 2, i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder (herefter »chartret«).
- 41 For det andet ville den forelæggende ret kunne beslutte at indlede den retslige fase af straffesagen, selv om der var sket uregelmæssigheder under den indledende fase af denne sag. Den forelæggende ret er imidlertid i tvivl om, hvorvidt EU-retten er til hinder herfor.
- 42 I denne forbindelse har den forelæggende ret ønsket oplyst, for det første, om disse uregelmæssigheder, der udgør »tilsidesættelser af væsentlige formforskrifter« i henhold til bulgarsk ret, ligeledes kan kvalificeres således i henhold til artikel 6 og 7 i direktiv 2012/13 og artikel 3, stk. 1, i direktiv 2013/48. I bekræftende fald ønsker den forelæggende ret for det andet oplyst, om den ville kunne indlede den retslige fase af sagen trods tilsidesættelserne af væsentlige formforskrifter, afhjælpe disse inden for rammerne af denne fase og dernæst træffe afgørelse om sagens realitet uden at afslutte denne sag i henhold til strafferetsplejelovens artikel 368 og 369.
- 43 Desuden har den forelæggende ret, som har bemærket, at Stefan Kostadinov og Nasko Kurdov havde den samme advokat, vurderet, at disse sidstnævntes interesser er modstridende, idet den førstnævnte har afgivet oplysninger, der kan bruges mod sidstnævnte, som forblev tavs. Den forelæggende ret har udtrykt tvivl med hensyn til foreneligheden med artikel 3, stk. 1, i direktiv 2013/48 af strafferetsplejelovens artikel 91, stk. 3, og artikel 92, som pålægger denne ret at udelukke advokaten af denne grund, selv om Stefan Kostadinov og Nasko Kurdov på et oplyst grundlag var imod. I denne forbindelse ønsker den forelæggende ret oplyst, om retten til adgang til advokatbistand, der er fastsat i nævnte artikel 3, stk. 1, overholdes, såfremt retten som erstatning udpeger to beskikkede forsvarsadvokater.

44 På denne baggrund har Spetsializiran nakazatelen sad (særlig domstol i straffesager, Bulgarien) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

- »1) Er en national lov forenelig med en medlemsstats forpligtelse til at sørge for en effektiv strafforfølgelse af tolderes strafbare handlinger, hvis denne lov medfører, at den straffesag, som føres mod toldere vedrørende deres deltagelse i en kriminel organisation til udøvelse af lovovertrædelser i form af korruption under udførelsen af deres tjeneste (modtagelse af bestikkelse til gengæld for at undlade en toldkontrol) samt vedrørende konkret bestikkelse og hæleri i form af fordølgelse af modtagen bestikkelse, bliver indstillet under følgende forudsætninger, uden at retten har foretaget en realitetsbehandling af de rejste tiltaler: a) Der er gået to år siden tiltalen blev rejst; b) den tiltalte har indgivet anmodning om afslutning af den strafferetlige efterforskning; c) statsadvokaten er af retten blevet givet en frist på tre måneder til at afslutte den strafferetlige efterforskning; d) statsadvokaten har inden for denne frist begået »tilsidesættelser af væsentlige formforskrifter« (nemlig urigtig information om en supplerende tiltale, manglende aktindsigt i efterforskningsmaterialet og modstridende anklageskrift); e) statsadvokaten er af retten blevet givet en ny frist på en måned til at afhjælpe disse »tilsidesættelser af væsentlige formforskrifter«; f) statsadvokaten har ikke afhjulpet disse »tilsidesættelser af væsentlige formforskrifter« inden for denne frist, og årsagen til disse tilsidesættelser inden for den første frist på tre måneder og den manglende afhjælpning inden for den sidste frist på en måned må tilskrives såvel statsadvokaten (manglende afhjælpning af modsigelserne i anklageskriftet; manglende udførelse af reelle handlinger i størstedelen af fristperioderne) som forsvaret (tilsidesættelse af pligten til at medvirke ved information om tiltalen og aktindsigt i efterforskningsmaterialet på grund af et sygehusophold for de tiltalte og påberåbelse af andre erhvervsmæssige forpligtelser for advokaterne); g) der er opstået en subjektiv ret for den tiltalte til at få indstillet straffesagen på grund af den manglende afhjælpning af »tilsidesættelse af væsentlige formforskrifter« inden for de frister, der var sat herfor?
- 2) Såfremt [det første] spørgsmål besvares benægtende: Hvilken del af den ovenfor nævnte retsforskrift bør den nationale ret undlade at anvende for at sikre effektiv anvendelse af EU-retten: a) indstilling af straffesagen ved udløbet af fristen på en måned eller b) kvalificering af de ovenfor anførte mangler som »tilsidesættelse af væsentlige formforskrifter« eller c) beskyttelsen af den i henhold til [det første spørgsmål, litra] g) opståede subjektive ret – hvis der er mulighed for at afhjælpe denne tilsidesættelse effektivt i forbindelse med den retslige fase?
- a) Skal beslutningen om at undlade at anvende en national retsforskrift, som fastsætter indstilling af straffesagen, knyttes til den omstændighed, at
- i) statsadvokaten gives en ekstra frist til at afhjælpe »tilsidesættelsen af væsentlige formforskrifter«, som er lige så lang som den frist, inden for hvilken han på grund af forhindringer, som må tilskrives forsvaret, objektivt ikke var i stand til at gøre dette?
 - ii) retten i tilfælde i) konstaterer, at disse forhindringer er opstået som følge af »retsmisbrug«, og
 - iii) såfremt det andet spørgsmål, litra a), nr. i), besvares benægtende, retten konstaterer, at den nationale ret giver tilstrækkelige garantier for, at den strafferetlige efterforskning kan afsluttes inden for en rimelig frist?
- b) Er beslutningen om at undlade at anvende den i national ret fastsatte kvalificering af de ovenfor anførte mangler som »tilsidesættelse af væsentlige formforskrifter« forenelig med EU-retten, nemlig:
- i) Er forsvarets ret til at få detaljeret information om tiltalen i henhold til artikel 6, stk. 3, i direktiv 2012/13 tilstrækkeligt sikret
 - hvis disse informationer gives efter den faktiske indlevering af anklageskriftet til retten, men før rettens prøvelse af dette, samt hvis forsvaret på et tidligere tidspunkt, hvor anklageskriftet endnu ikke var indleveret til retten, har fået fuldstændige informationer om de væsentlige elementer i tiltalen (dette gælder for tiltalte [Milko] Hristov)

- såfremt det andet spørgsmål, litra b), nr. i), første led, besvares bekræftende – hvis disse informationer gives efter den faktiske indlevering af anklageskriftet til retten, men før retten har prøvet anklageskriftet, og forsvaret har fået delinformationer om de væsentlige elementer i tiltalen på et tidligere tidspunkt, hvor anklageskriftet endnu ikke var indleveret til retten, idet årsagen til, at der kun blev givet delinformationer, var hindringer fra forsvarets side (dette gælder for de tiltalte [Nikolay] Kolev og [Stefan] Kostadinov), og
- hvis disse informationer indeholder modsigelser vedrørende den konkrete ytring af bestikkelseskravet (et sted oplyses det, at en anden sigtet udtrykkeligt havde forlangt bestikkelsen, mens tiltalte [Milko] Hristov havde udtrykt sin utilfredshed gennem et fortrukket ansigtsudtryk, da den toldkontrollerede person havde tilbudt et for lille beløb, men et andet sted oplyses det, at tiltalte [Milko] Hristov ordret og konkret havde forlangt bestikkelsespenge)?
- ii) Er forsvarets ret til aktindsigt i henhold til artikel 7, stk. 3, i direktiv 2012/13 »senest, når grundlaget for tiltalen forelægges for en domstol til bedømmelse«, sikret i tilstrækkelig grad i hovedsagen, hvis forsvaret havde indsigt i den væsentlige del af akterne på et tidligere tidspunkt og havde mulighed for at få aktindsigt, men ikke har gjort brug af denne mulighed på grund af hindringer (sygdom, erhvervsmæssige forpligtelser) og under påberåbelse af national ret, som kræver en indkaldelse til aktindsigt med mindst tre dages varsel? Skal der, når hindringerne ikke længere foreligger, og med et indkaldelsesvarsel på mindst tre dage gives en fornyet lejlighed til aktindsigt? Skal det efterprøves, om de nævnte hindringer konkret har været til stede, eller om der foreligger retsmisbrug?
- iii) Har kravet i artikel 6, stk. 3, og artikel 7, stk. 3, i direktiv 2012/13 »senest når grundlaget for tiltalen forelægges for en domstol« henholdsvis »senest, når grundlaget for tiltalen forelægges for en domstol til bedømmelse« samme betydning i de to bestemmelser? Hvilken betydning har dette krav – fra den faktiske indlevering af anklageskriftet til retten eller senest ved indleveringen af dette til retten eller efter indleveringen til retten, men før retten træffer foranstaltninger til at prøve dette anklageskrift?
- iv) Har lovkravet om information om tiltalen til forsvaret og aktindsigt i materialet på en sådan måde, at der kan sikres »en effektiv udøvelse af retten til et forsvar« og »en retfærdig behandling af sagen« i henhold til artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 2 og 3, i direktiv 2012/13, samme betydning i de to bestemmelser? Er dette krav opfyldt
- hvis den detaljerede information om tiltalen til forsvaret ganske vist gives, efter at anklageskriftet er indgivet til retten, men før der er truffet foranstaltninger til prøvelse af sagens realitet, og forsvaret får en tilstrækkelig frist til at forberede sagen? På et tidligere tidspunkt er der givet ufuldstændig og delvis information om tiltalen.
- hvis forsvaret har fået aktindsigt i alt materiale, ganske vist efter at anklageskriftet er indgivet til retten, men før der er truffet foranstaltninger til prøvelse af sagens realitet, og forsvaret får en tilstrækkelig frist til at forberede sagen? På et tidligere tidspunkt fik forsvaret aktindsigt i størstedelen af sagsakterne.
- hvis retten træffer foranstaltninger til at garantere forsvaret, at alle erklæringer, som det afgiver efter at have fået indsigt i det fuldstændige anklageskrift og alt materiale i sagen, har samme virkning, som de ville have haft, hvis de var blevet afgivet over for statsadvokaten før indgivelsen af anklageskriftet til retten?
- v) Ville man sikre »en retfærdig behandling af sagen« i henhold til artikel 6, stk. 1 og 4, samt »en effektiv udøvelse af retten til et forsvar« i henhold til artikel 6, stk. 1, i direktiv 2012/13, hvis retten beslutter at indlede en retslig fase om den endelige anklage, som indeholder modsigelser med hensyn til ytringen af bestikkelseskravet, men den derefter

giver statsadvokaten lejlighed til at afhjælpe disse modsigelser samt giver procesdeltagerne mulighed for i fuldt omfang at gøre de rettigheder gældende, som de ville have haft, hvis der var blevet indgivet et anklageskrift uden sådanne modsigelser?

- vi) Er den i artikel 3, stk. 1, i direktiv 2013/48 forankrede ret til adgang til advokatbistand tilstrækkeligt sikret, hvis advokaten under den strafferetlige efterforskning får lejlighed til at give møde for at blive informeret om den foreløbige tiltale og få fuldstændig indsigt i sagens akter, men han ikke er mødt på grund af erhvervsmæssige forpligtelser og under påberåbelse af den nationale ret, som fastsætter et indkaldelsesvarsel på mindst tre dage? Skal der gives en ny frist på mindst tre dage efter bortfald af disse forpligtelser? Skal det efterprøves, om grunden til ikke at give møde er berettiget, eller om der foreligger retsmisbrug?
 - vii) Vil en tilsidesættelse af den i artikel 3, stk. 1, i direktiv 2013/48 forankrede ret til adgang til advokatbistand under den strafferetlige efterforskning have en indvirkning på de pågældendes mulighed for »i praksis og effektivt at udøve deres ret til et forsvar«, hvis retten efter indgivelsen af anklageskriftet til retten giver advokaten fuld adgang til det endelige og detaljerede anklageskrift samt til alt materiale i sagen, og efterfølgende træffer foranstaltninger til at garantere advokaten, at alle erklæringer, som han afgiver efter at have fået indsigt i det detaljerede anklageskrift og alt materiale i sagen, har samme virkning, som de ville have haft, hvis de var blevet afgivet over for statsadvokaten før indgivelsen af anklageskriftet til retten?
- c) Er den subjektive ret til at få indstillet straffesagen, som opstår for den tiltalte (under de ovenfor beskrevne forudsætninger), forenelig med EU-retten, selv om der er mulighed for, at »tilsidesættelsen af væsentlige formforskrifter«, som ikke er afhjulpet af statsadvokaten, i fuldt omfang afhjælpes gennem rettens foranstaltninger under den retslige fase, således at den tiltaltes retlige situation i sidste ende er identisk med den situation, han ville have været i, hvis denne tilsidesættelse var blevet afhjulpet rettidigt?
- 3) Må gunstigere nationale bestemmelser vedrørende retten til at få sagen behandlet inden for en rimelig frist, retten til information samt retten til adgang til advokatbistand anvendes, hvis de, i forbindelse med yderligere omstændigheder (den i det første spørgsmål beskrevne procedure), ville føre til, at straffesagen blev indstillet?
- 4) Skal artikel 3, stk. 1, i direktiv 2013/48 fortolkes således, at den bemyndiger den nationale ret til at udelukke en advokat fra den retslige fase, som har repræsenteret to af de tiltalte, idet den ene person har afgivet forklaring vedrørende faktiske omstændigheder, som forringer den anden tiltaltes interesser, som på sin side ikke har afgivet forklaring?

Såfremt dette spørgsmål besvares bekræftende: Sikrer retten den tiltaltes ret til adgang til advokatbistand i henhold til direktivets artikel 3, stk. 1, hvis den – efter at have godkendt en advokat, som samtidig har repræsenteret to tiltalte med modstridende interesser, til deltagelse under den retslige fase – udpeger nye, forskellige beskikkede forsvarere for hver af de tiltalte?»

Om de præjudicielle spørgsmål

Indledende bemærkninger

- 45 Indledningsvis skal det bemærkes, at ved kendelse af 28. september 2016, som Domstolen blev underrettet om den 25. oktober 2016, har den forelæggende ret konstateret, at en af de tiltalte i hovedsagen, Milko Hristov, er afgået ved døden, og har følgelig truffet afgørelse om afslutning af straffesagen mod denne person.

- 46 Det følger imidlertid af såvel ordlyden som opbygningen af artikel 267 TEUF, at den præjudicielle procedure forudsætter, at der reelt verserer en retssag for den nationale domstol, og at denne domstol skal træffe en afgørelse, hvis udfald kan påvirkes af den dom, som Domstolen afsiger efter præjudiciel forelæggelse (dom af 13.9.2016, Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, præmis 24).
- 47 Under disse omstændigheder er det ufornuddent at besvare de præjudicielle spørgsmål, for så vidt som de vedrører Milko Hristovs situation.
- 48 Når dette er sagt, kan de fire spørgsmål og deres underspørgsmål, som delvis overlapper hinanden, inddeles i tre grupper. Det første til det tredje spørgsmål, og deres underspørgsmål skal forstås som vedrørende for det første, hvorvidt EU-retten, navnlig artikel 325 TEUF, er til hinder for nationale bestemmelser, såsom strafferetsplejeloens artikel 368 og 369, samt de konsekvenser, der skal drages af denne lovgivnings eventuelle uforenelighed med EU-retten, og, for det andet, retten til information om tiltalen og adgang til materialet i sagens akter. For det tredje ønsker den forelæggende ret med sit fjerde spørgsmål en præcisering af rækkevidden af retten til adgang til advokatbistand under omstændigheder som de i hovedsagen foreliggende.

Om de forpligtelser, der følger af artikel 325 TEUF

- 49 Med det første til det tredje spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 325 TEUF for så vidt angår strafbare forhold på toldområdet skal fortolkes således, at den er til hinder for en national lovgivning, der indfører en procedure til afslutning af straffesager, såsom den, der er fastsat i strafferetsplejeloens artikel 368 og 369. I bekræftende fald ønsker den forelæggende ret oplyst, hvilke konsekvenser der skal drages af en sådan lovgivnings uforenelighed med denne bestemmelse i EUF-traktaten.
- 50 For at besvare disse spørgsmål skal det bemærkes, at artikel 325, stk. 1, TEUF pålægger medlemsstaterne at bekæmpe svig og enhver anden ulovlig aktivitet, der skader Unionens finansielle interesser, ved hjælp af afskrækkende og effektive foranstaltninger (jf. i denne retning dom af 8.9.2015, Taricco m.fl., C-105/14, EU:C:2015:555, præmis 37, og af 5.12.2017, M.A.S. og M.B., C-42/17, EU:C:2017:936, præmis 30).
- 51 I henhold til artikel 2, stk. 1, litra a), i afgørelse 2007/436 omfatter Unionens egne indtægter bl.a. told i henhold til den fælles toldtarif. Der består dermed en direkte forbindelse mellem opkrævningen af toldindtægter og tilrådighedsstillelsen for Unionens budget af tilsvarende indtægter. Enhver fejl i opkrævningen af disse førstnævnte indtægter kan potentielt føre til en reduktion af de sidstnævnte indtægter (jf. analogt dom af 5.12.2017, M.A.S. og M.B., C-42/17, EU:C:2017:936, præmis 31 og den deri nævnte retspraksis).
- 52 For at sikre beskyttelsen af Unionens finansielle interesser påhviler det derfor medlemsstaterne at træffe de nødvendige foranstaltninger med henblik på at sikre en fuldstændig og effektiv toldopkrævning, hvilket kræver, at toldkontrollen kan gennemføres på behørig vis.
- 53 Det følger af artikel 325, stk. 1, i TEUF, at medlemsstaterne til dette formål skal anvende effektive og afskrækkende sanktioner i tilfælde af overtrædelser af Unionens toldlovgivning. Desuden var medlemsstaternes forpligtelse til at fastsætte effektive, afskrækkende og forholdsmæssige sanktioner i et sådant tilfælde fastsat i artikel 21, stk. 1, i forordning nr. 450/2008 og er på nuværende tidspunkt fastsat i artikel 42, stk. 1, i forordning nr. 952/2013.
- 54 Selv om medlemsstaterne i denne henseende frit kan vælge, hvilke sanktioner der skal finde anvendelse, idet disse kan have form af administrative sanktioner, strafferetlige sanktioner eller en kombination af de to, skal medlemsstaterne dog sørge for, at tilfælde af grov svig eller enhver anden ulovlig handling, der skader Unionens finansielle interesser på toldområdet, straffes med sanktioner,

der har en effektiv og afskrækkende karakter (jf. i denne retning dom af 5.12.2017, M.A.S. og M.B., C-42/17, EU:C:2017:936, præmis 33-35 og den deri nævnte retspraksis, af 20.3.2018, Menci, C-524/15, EU:C:2018:197, præmis 20, og af 2.5.2018, Scialdone, C-574/15, EU:C:2018:295, præmis 34 og 35).

- 55 Medlemsstaterne skal ligeledes sikre, at de strafferetlige procesregler giver mulighed for en effektiv håndhævelse af de lovovertrædelser, der er knyttet til sådanne handlinger.
- 56 I den foreliggende sag er de tiltalte i hovedsagen tiltalt for i over et år at have deltaget i en kriminel organisation ved at afkræve personer, der krydsede grænsen mellem Bulgarien og Tyrkiet, bestikkelse for ikke at foretage toldkontrol og for ikke at nævne de konstaterede uregelmæssigheder i de omhandlede dokumenter samt, for så vidt angår Stefan Kostadinov, hæleri i form af at have skjult modtaget bestikkelse.
- 57 Sådanne handlinger, som den forelæggende ret kvalificerer som systematiske og vedvarende overtrædelser af toldreglerne, og som i henhold til bulgarsk ret udgør lovovertrædelser, der kan medføre en frihedsstraf, som alt efter tilfældet kan være på op til seks eller ti års fængsel, kan være til hinder for opkrævning af told. Med forbehold for vurderingen af de faktiske omstændigheder i hovedsagen, som skal foretages af den forelæggende ret, synes disse handlinger at kunne kvalificeres som grov svig eller enhver anden ulovlig handling, der skader Unionens finansielle interesser som omhandlet i artikel 325, stk. 1, TEUF.
- 58 Hverken den forelæggende ret eller de berørte parter i den foreliggende sag har sat spørgsmålstejn ved den effektive og afskrækkende karakter af de strafferetlige sanktioner, der er fastsat i national ret.
- 59 Det skal imidlertid stadig efterprøves, om de i strafferetsplejelovens artikel 368 og 369 fastsatte regler ikke vil kunne være til hinder for den effektive strafferetlige håndhævelse af tilfælde af grov svig eller ulovlige handlinger, der skader disse interesser, i strid med artikel 325, stk. 1, TEUF.
- 60 I denne henseende følger det af forelæggelsesafgørelsen, at i henhold til nævnte artikel 368 og 369 skal den nationale retsinstans, på tiltaltes begæring, træffe afgørelse om afslutning af straffesagen, hvis anklagemyndigheden ved udløbet af en frist på to år, der er blevet forlænget med tre og en halv måned og med en måned, ikke har afsluttet efterforskningen og, i givet fald, udarbejdet anklagepunkterne og underrettet forsvaret herom, givet forsvaret adgang til sagens akter og fremlagt et anklageskrift for retten, eller hvis anklagemyndigheden i denne forbindelse har tilsidesat væsentlige formforskrifter som omhandlet i bulgarsk ret, der ikke er blevet afhjulpet inden for disse frister. Hvis de i artikel 368 og 369 anførte betingelser er opfyldt, er straffesagens afslutning berettiget, hvorfor retten har pligt til at træffe afgørelse herom. I øvrigt kan denne afslutning ikke appelleres og er endelig.
- 61 Ifølge forelæggelsesafgørelsen forekommer det hverken muligt for retten i forhold til den foreliggende sags specifikke omstændigheder, herunder sagens kompleksitet og parternes adfærd, at forlænge de således fastsatte frister eller at behandle sagens realitet, og, således som den forelæggende ret har foreslået, ex officio at berigtige eventuelle tilsidesættelser af væsentlige formforskrifter, der er sket under den indledende fase, herunder når disse tilsidesættelsers skadelige virkninger på forsvarets rettigheder ville kunne afhjælpes ved at vedtage passende foranstaltninger under den retslige fase.
- 62 Det følger navnlig af forelæggelsesafgørelsen, at hindringer fra forsvarets side i forhold til den lovmæssige meddelelse af anklagepunkterne og materialet i sagen, herunder forsvarets eventuelle forhalingstaktik, ikke synes at være til hinder for udløbet af fristerne på tre og en halv måned og en måned, der er blevet fastsat i forhold til anklagemyndigheden med henblik på at afslutte efterforskningen og indbringe sagen for retten i overensstemmelse med strafferetsplejelovens artikel 369, og at de således vil kunne medføre straffesagens afslutning og forhindre enhver fortsættelse af retsforfølgelserne og enhver ny retsforfølgelse.

- 63 Under disse omstændigheder må det fastslås, at den i hovedsagen omhandlede nationale lovgivning vil kunne hindre effektiviteten af den strafferetlige retsforfølgelse og den strafferetlige håndhævelse af handlinger, der udgør tilfælde af grov svig eller enhver anden ulovlig handling, der skader Unionens finansielle interesser, i strid med artikel 325, stk. 1, i TEUF.
- 64 For så vidt angår konsekvenserne af denne fortolkning af artikel 325, stk. 1, TEUF, skal det bemærkes, at denne artikel opstiller præcise resultatforpligtelser for medlemsstaterne, som ikke er forbundet med nogen betingelser vedrørende anvendelsen af de i denne bestemmelse fastsatte regler (dom af 5.12.2017, M.A.S. og M.B., C-42/17, EU:C:2017:936, præmis 38 og den deri nævnte retspraksis).
- 65 Det er først og fremmest den nationale lovgivers opgave at træffe de nødvendige foranstaltninger til at opfylde disse forpligtelser. Det tilkommer derfor den nationale lovgiver i givet fald at ændre sin lovgivning og at sikre, at de processuelle regler, der finder anvendelse på retsforfølgning af lovovertrædelser, der skader Unionens finansielle interesser, ikke er udformet på en sådan måde, at den på grund af lovgivningens iboende forhold indebærer en systemisk risiko for straffrihed for handlinger, der udgør sådanne overtrædelser, og at sikre beskyttelsen af de tiltalte personers grundlæggende rettigheder.
- 66 Den forelæggende ret skal for sit vedkommende ligeledes – uden at afvente, at den i hovedsagen omhandlede nationale lovgivning ændres ved lov eller ved ethvert andet forfatningsmæssigt middel – give nævnte forpligtelser den fulde virkning ved i videst muligt omfang at fortolke denne lovgivning i lyset af artikel 325, stk. 1, TEUF, som fortolket af Domstolen, eller om nødvendigt at undlade at anvende nævnte lovgivning (jf. i denne retning dom af 8.9.2015, Taricco m.fl., C-105/14, EU:C:2015:555, præmis 49).
- 67 Hvis det viser sig, således som den forelæggende ret synes at lægge til grund, at en række foranstaltninger vil kunne overvejes med henblik på at gennemføre de omhandlede forpligtelser, tilkommer det den forelæggende ret at afgøre, hvilke af disse foranstaltninger der skal anvendes. Det tilkommer navnlig den forelæggende ret at afgøre, om det i denne henseende er nødvendigt at forkaste alle kravene i strafferetsplejelovens artikel 368 og 369, eller om de frister, disse bestemmelser fastsætter for anklagemyndigheden med henblik på at afslutte sagens indledende fase og afhjælpe eventuelle uregelmæssigheder, der er indtruffet i løbet af denne fase, skal forlænges, eller om den forelæggende ret, eftersom anklagemyndigheden i det foreliggende tilfælde har fremlagt et anklageskrift for retten inden for de nævnte frister, skal indlede sagens retslige fase og selv afhjælpe disse uregelmæssigheder. I denne henseende skal den forelæggende ret imidlertid sikre, at der i de forskellige faser af proceduren kan ses bort fra, at forsvaret eventuelt bevidst og uretmæssigt forhindrer sagens korrekte afvikling og fremme.
- 68 I denne forbindelse, og henset til den omstændighed, at de i hovedsagen omhandlede straffesager udgør en gennemførelse af især artikel 325, stk. 1, TEUF, og dermed af EU-retten som omhandlet i chartrets artikel 51, stk. 1 (jf. analogt dom af 20.3.2018, Menci, C-524/15, EU:C:2018:197, præmis 21), skal denne retsinstans ligeledes sikre, at de ved chartret sikrede grundlæggende rettigheder er overholdt for de tiltalte i hovedsagen. Forpligtelsen til at sikre en effektiv opkrævning af Unionens egne indtægter må således ikke tilsidesætte overholdelsen af disse rettigheder (jf. i denne retning dom af 29.3.2012, Belvedere Costruzioni, C-500/10, EU:C:2012:186, præmis 23, og af 5.12.2017, M.A.S. og M.B., C-42/17, EU:C:2017:936, præmis 46 og 52).
- 69 Hvad navnlig angår straffesagens afvikling påhviler det for det første nævnte ret at træffe de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at retten til forsvar, der er sikret ved chartrets artikel 48, stk. 2, herunder retten til at blive informeret om tiltalen og retten til at få adgang til materialet i sagens akter, overholdes. Idet disse rettigheder nærmere bestemt er genstanden for den anden gruppe af spørgsmål fra den forelæggende ret, henvises der til denne doms præmis 78-100.

- 70 For det andet skal den forelæggende ret, når den træffer afgørelse om, hvilke foranstaltninger der skal anvendes i den foreliggende sag for at sikre den fulde virkning af artikel 325, stk. 1, TEUF, sikre overholdelsen af de tiltaltes ret til at få deres sag behandlet inden for en rimelig frist.
- 71 Det skal i denne henseende fremhæves, at denne ret udgør et generelt EU-retligt princip (jf. i denne retning dom af 17.12.1998, Baustahlgewebe mod Kommissionen, C-185/95 P, EU:C:1998:608, præmis 21), der er fastsat i artikel 6, stk. 1, i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, som blev undertegnet i Rom den 4. november 1950, og i chartrets artikel 47, stk. 2, for så vidt angår den retslige procedure. På det strafferetlige område skal nævnte ret ikke alene overholdes under denne procedure, men ligeledes i løbet af den indledende fase fra det tidspunkt, hvor den omhandlede person er blevet tiltalt (jf. analogt Menneskerettighedsdomstolens dom af 15.7.2002, *Affaire stratégies et communications* og *Dumoulin* mod Belgien, CE:ECHR:2002:0715JUD003737097, § 39, og Menneskerettighedsdomstolens dom af 10.9.2010, *McFarlane* mod Irland, CE:ECHR:2010:0910JUD003133306, § 143).
- 72 I henhold til Domstolens faste praksis kan den rimelige karakter af en frist ikke fastlægges under henvisning til en bestemt maksimumsgrænse, der fastsættes på abstrakt vis. Den bør vurderes på grundlag af omstændighederne i den enkelte sag, såsom sagens betydning og kompleksitet eller de kompetente myndigheders og parternes adfærd, idet en sådan kompleksitet eller den omstændighed, at forsvaret har udvist forhalende adfærd, således vil kunne anvendes til at begrunde en frist, der ved første øjekast synes for lang (jf. i denne retning dom af 26.11.2013, *Groupe Gascogne* mod Kommissionen, C-58/12 P, EU:C:2013:770, præmis 85 og 86, og af 14.6.2016, *Marchiani* mod Parlamentet, C-566/14 P, EU:C:2016:437, præmis 99 og 100).
- 73 Som generaladvokaten i det væsentlige har anført i punkt 91 i forslaget til afgørelse, påhviler det således den forelæggende ret at efterprøve, om de berørtes ret til i det foreliggende tilfælde at få deres sag behandlet inden for en rimelig frist er overholdt, ikke alene under hensyntagen til den omstændighed, at efterforskningen i hovedsagen vedrører otte personer, der er tiltalt for at have deltaget i en kriminel organisation i et gerningsforløb, som har varet i lidt over et år, men også den mulige omstændighed, at forsinkelserne til dels kunne skyldes forsvarets adfærd.
- 74 Det tilkommer ligeledes den forelæggende ret at afgøre, hvilke konkrete foranstaltninger der skal træffes for at sikre overholdelsen af denne ret, under hensyntagen til alle de processuelle midler, der er fastsat i national lov, vurderet som helhed og fortolket i lyset af EU-retten. I tilfælde, hvor flere løsninger kan overvejes med henblik på at give de forpligtelser, der følger af artikel 325, stk. 1, TEUF, fuld virkning, som anført i denne doms præmis 67, tilkommer det den forelæggende ret at vælge, hvilke af disse forskellige løsninger der i den foreliggende sag vil kunne sikre den pågældende grundlæggende rettighed.
- 75 Det skal i øvrigt fremhæves, at den forelæggende ret ikke kan træffe afgørelse om at afslutte straffesagen i henhold til den i hovedsagen omhandlede nationale lovgivning alene med den begrundelse, at en sådan afslutning angiveligt ville være den mest fordelagtige løsning for de tiltalte for så vidt angår deres ret til at få deres sag behandlet inden for en rimelig frist og deres ret til forsvar. Selv om det er muligt for de nationale retter at anvende nationale normer til beskyttelse af de grundlæggende rettigheder, er det nemlig på betingelse af, at denne anvendelse ikke gør indgreb i navnlig EU-rettens forrang, enhed og effektive virkning (jf. i denne retning dom af 5.12.2017, *M.A.S.* og *M.B.*, C-42/17, EU:C:2017:936, præmis 47 og den deri nævnte retspraksis).
- 76 På baggrund af ovenstående betragtninger skal artikel 325, stk. 1, TEUF fortolkes således, at den er til hinder for en national lovgivning, der indfører en procedure til straffesagers afslutning, såsom den, der er fastsat i strafferetsplejelovens artikel 368 og 369, for så vidt som denne lovgivning finder anvendelse på sager, der er indledt med hensyn til tilfælde af grov svig eller enhver anden ulovlig handling, der skader Unionens finansielle interesser på toldområdet. Det tilkommer den nationale ret at give

artikel 325, stk. 1, TEUF sin fulde virkning, idet den, hvis det er nødvendigt, skal undlade at anvende nævnte lovgivning, samtidig med at den skal sikre overholdelsen af de tiltaltes grundlæggende rettigheder.

Om retten til at blive informeret om tiltalen og retten til at få adgang til materialet i sagens akter i henhold til direktiv 2012/13

- 77 Indledningsvis bemærkes, at den forelæggende ret ønsker en fortolkning af bestemmelserne i direktiv 2012/13 og en bestemmelse i direktiv 2013/48 for så vidt angår tiltaltes og dennes advokats ret til at blive informeret om tiltalen og få adgang til materialet i sagens akter. Da det sidstnævnte direktiv i modsætning til det førstnævnte imidlertid ikke indeholder nogen specifik bestemmelse, der regulerer disse rettigheder, skal alene direktiv 2012/13 fortolkes i denne forbindelse.
- 78 Med sit andet og tredje spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, for det første, om artikel 6, stk. 3, i direktiv 2012/13 skal fortolkes således, at retten til at blive informeret om tiltalen, der er fastsat deri, er opfyldt, hvis den detaljerede information om tiltalen først meddeles forsvaret efter indlevering af anklageskriftet til retten, men før denne påbegynder behandlingen af tiltalens realitet, og inden retsforhandlingerne for retten faktisk er påbegyndt.
- 79 For det andet har den forelæggende ret anmodet Domstolen om at oplyse, om dette direktivs artikel 7, stk. 3, skal fortolkes således, at den ret til adgang til aktindsigt i materiale i sagen, der er fastsat heri, er sikret, når de kompetente myndigheder har givet forsvaret mulighed for at konsultere dette materiale under straffesagens indledende fase, selv om forsvaret ikke har været i stand til at gøre brug af denne mulighed. I benægtende fald ønskes det oplyst, om denne ret er overholdt i tilfælde, hvor forsvaret er blevet tilbudt en ny mulighed for at gøre sig bekendt med dette materiale efter indleveringen af anklageskriftet for retten, men før denne har påbegyndt behandlingen af tiltalens realitet og inden retsforhandlingerne for retten faktisk er påbegyndt.
- 80 Såfremt de foregående spørgsmål besvares benægtende, ønsker den forelæggende ret for det tredje oplyst, om det er muligt at afhjælpe tilsidesættelser af de omhandlede rettigheder i løbet af procedures retslige fase.
- 81 Selv om det påhviler den forelæggende ret at afgøre, om bestemmelserne i direktiv 2012/13 er overholdt i hovedsagen, og hvilke specifikke foranstaltninger der i givet fald skal træffes i denne henseende, tilkommer det imidlertid Domstolen at præcisere for denne ret, hvilke objektive elementer der skal gælde for en sådan vurdering.
- 82 Det skal i denne henseende bemærkes, således som det er anført i 14. betragtning til dette direktiv og i direktivets artikel 1, at dette har til formål at fastsætte de gældende minimumsregler vedrørende information til mistænkte og tiltalte.
- 83 Direktivets artikel 6, stk. 3, bestemmer navnlig, at medlemsstaterne sikrer, at der gives detaljeret information om tiltalen, herunder den strafbare handlingens art og den juridiske kvalificering af den, og om karakteren og arten af den tiltalte persons deltagelse. Samme direktivs artikel 7, stk. 2, tilføjer, at der gives mistænkte eller tiltalte eller deres advokat adgang til de materielle beviser, som de kompetente myndigheder er i besiddelse af, hvad enten dette er til fordel eller ulempe for den mistænkte eller tiltalte.
- 84 Hvad angår det tidspunkt, hvor denne underretning og denne aktindsigt skal finde sted, begrænser artikel 6, stk. 3, og artikel 7, stk. 3, i direktiv 2012/13 sig til at fastsætte henholdsvis, at meddelelsen skal finde sted »senest når grundlaget for tiltalen forelægges for en domstol«, og at nævnte aktindsigt skal sikres »i tide til, at det reelt bliver muligt at udøve retten til et forsvar, og senest, når grundlaget for tiltalen forelægges for en domstol til bedømmelse«.

- 85 Således som generaladvokaten har anført i punkt 98 i forslaget til afgørelse, henviser disse bestemmelser ikke til en præcis dato i denne forbindelse.
- 86 Desuden giver ordlyden af disse bestemmelser i de forskellige sprogversioner ikke mulighed for utvetydigt at fastslå det seneste tidspunkt, hvor meddelelsen af detaljeret information om tiltalen og adgang til materialet i sagens akter skal have fundet sted. I nogle af disse sprogversioner, såsom den franske og den nederlandske, ville de omhandlede bestemmelser nemlig kunne fortolkes således, at de henviser enten til tidspunktet, hvor sagen forelægges for den ret, der har kompetence til at behandle tiltalens realitet, og sagen ved denne ret indledes, eller, som generaladvokaten har anført i punkt 100 i forslaget til afgørelse, den dato, hvor sagen optages til dom. Derimod er der andre sprogversioner, såsom den tyske, der henviser til det tidspunkt, hvor anklageskriftet indgives til retten. På samme måde henviser bl.a. den engelske og den italienske version til det tidspunkt, hvor grundlaget for tiltalen underkastes rettens vurdering.
- 87 På denne baggrund skal nævnte bestemmelser fortolkes i lyset af deres sammenhæng og deres formål (jf. i denne retning, dom af 20.12.2017, Spanien mod Rådet, C-521/15, EU:C:2017:982, præmis 158).
- 88 I denne henseende fremgår det af 10. og 14. betragtning til direktiv 2012/13, at dette direktiv gennem vedtagelse af fælles minimumsregler for retten til information i straffesager tilsigter at styrke medlemsstaternes gensidige tillid til hinandens strafferetlige systemer. Som 14. betragtning og 41. betragtning til dette direktiv nærmere bestemt angiver, støtter direktivet sig i denne henseende på de rettigheder, der er fastsat i chartrets artikel 47 og 48, og tilsigter at fremme disse rettigheder.
- 89 Det forholder sig således, som anført i 27. og 28. betragtning til nævnte direktiv og ligeledes i samme direktivs artikel 6 og 7, at disse artikler netop har til formål at sikre retten til effektiv udøvelse af retten til forsvar og retten til en retfærdig rettergang (jf. i denne retning for så vidt angår nævnte artikel 6 dom af 22.3.2017, Tranca m.fl., C-124/16, C-188/16 og C-213/16, EU:C:2017:228, præmis 38 og den deri nævnte retspraksis).
- 90 Dette formål forudsætter imidlertid, at den tiltalte modtager detaljeret information om tiltalen og får lejlighed til at få kendskab til bevismaterialet i rette tid, dvs. på et tidspunkt, der gør det muligt for tiltalte at forberede sit forsvar effektivt, som det i øvrigt er fastsat i artikel 7, stk. 3, i direktiv 2012/13 vedrørende adgang til sagsakterne, idet det præciseres, at overførslen af ufuldstændig information og tildeling af delvis adgang til dette materiale er utilstrækkeligt i denne henseende.
- 91 Dette direktiv kræver ikke, at dette tidspunkt er det samme for så vidt angår meddelelsen af detaljeret information om tiltalen og for så vidt angår adgang til materialet i sagens akter. Dertil kommer, at det pågældende tidspunkt, afhængigt af omstændighederne i den foreliggende sag og af den pågældende procedures art, kan ligge forud for eller samtidig med indbringelsen for retten eller endog ligge efter denne.
- 92 Nævnte formål og den korrekte afvikling af sagen forudsætter dog i princippet, og om nødvendigt med forbehold for specielle eller forenklede procedurer, at nævnte meddelelse har fundet sted, og at der er blevet givet mulighed for at få adgang til materialet senest på tidspunktet for den faktiske påbegyndelse af de mundtlige forhandlinger angående tiltalens grundlag for den ret, der har kompetence til at træffe afgørelse herom.
- 93 Det er således via denne meddelelse og adgangen til materialet, at den tiltalte eller dennes advokat gives nøjagtig information om de faktiske forhold, den pågældende er anklaget for, og deres retlige kvalificering samt de bevismidler, som disse faktiske forhold er støttet på. Muligheden for at blive bekendt med disse informationer og bevismidler senest på tidspunktet for påbegyndelsen af de mundtlige forhandlinger er afgørende med henblik på at gøre det muligt for denne person eller

dennes advokat at deltage på behørig vis i disse forhandlinger under overholdelse af kontradiktionsprincippet og princippet om processuel ligestilling af parterne, således at denne effektivt kan gøre sine synspunkter gældende.

- 94 I tilfælde af en eventuel tilsidesættelse af dette krav er der imidlertid intet i direktiv 2012/13, der er til hinder for, at retten kan træffe de nødvendige foranstaltninger for at berigtige dette, for så vidt som retten til forsvar og til en retfærdig rettergang ydes behørig beskyttelse.
- 95 Desuden udelukker nævnte krav ikke, at informationen om tiltalen, der er fremsendt til forsvaret, kan ændres senere, navnlig for så vidt angår den retlige kvalificering af de forhold, den tiltalte er anklaget for, eller at nye beviser kan føjes til sagsakterne under de mundtlige forhandlinger. Sådanne ændringer og beviser skal dog meddeles den tiltalte eller dennes advokat på et tidspunkt, hvor de stadig har mulighed for at reagere effektivt inden rettens voteringsfase. Denne mulighed er i øvrigt fastsat i dette direktivs artikel 6, stk. 4, som fastsætter, at en mistænkt eller tiltalt straks informeres om enhver ændring i de oplysninger, der gives i medfør af denne artikel, hvis dette er nødvendigt for at sikre en retfærdig behandling af sagen, og i nævnte direktivs artikel 7, stk. 3, hvori det er fastsat, at såfremt de kompetente myndigheder kommer i besiddelse af yderligere materiale, gives der aktindsigt heri i tide til, at materialet kan tages i betragtning.
- 96 I alle de tilfælde, der er anført i denne doms præmis 92-95, og uanset på hvilket tidspunkt der gives meddelelse om den detaljerede information om tiltalen og adgang til materialet i sagens akter, skal tiltalte og dennes advokat under alle omstændigheder under overholdelse af kontradiktionsprincippet og princippet om processuel ligestilling af parterne navnlig gives en frist, der er tilstrækkelig til at få kendskab til disse informationer og dette materiale, og være i stand til effektivt at forberede forsvaret, fremføre deres eventuelle bemærkninger og i givet fald fremsætte eventuelle anmodninger, bl.a. om bevisoptagelse, som de har ret til at fremsætte i henhold til national ret. Som generaladvokaten har anført i punkt 101 i forslaget til afgørelse, indebærer dette krav, at sagen om nødvendigt udsættes, og at der træffes afgørelse om, at den genoptages på et senere tidspunkt.
- 97 For så vidt som den forelæggende ret nærmere bestemt ønsker oplyst, hvilke nærmere regler der gælder for udøvelsen af retten til adgang til aktindsigt i materialet i sagen, som er fastsat i artikel 7, stk. 2 og 3, i direktiv 2012/13, skal det endelig bemærkes, at i tilfælde af, at tiltalte eller dennes advokat er blevet indkaldt til – efter egen anmodning – at få adgang til dette materiale under den indledende fase af proceduren, men af legitime årsager eller årsager, som ikke kan tilregnes vedkommendes vilje, ikke kunne være til stede på dagen for indkaldelsen, kræves det med henblik på overholdelsen af retten til forsvar og en retfærdig rettergang, som denne bestemmelse tilsigter at gennemføre, at anklagemyndigheden eller retsinstansen, alt efter tilfældet, træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at denne person eller dennes advokat gives en yderligere lejlighed til at gøre sig bekendt med dette materiale. Med forbehold for de i denne doms præmis 90-93 og 96 anførte betragtninger er denne bestemmelse ikke til hinder for, at denne nye mulighed tilbydes efter indgivelsen af anklageskriftet for retten.
- 98 I denne forbindelse tilkommer det imidlertid retten at sikre en ligevægt mellem på den ene side overholdelsen af retten til forsvar og på den anden side nødvendigheden af at sikre en effektiv retsforfølgning og strafferetlig håndhævelse af lovovertrædelser, der skader Unionens finansielle interesser, og at sikre, at proceduren afvikles inden for en rimelig frist under hensyntagen til forsvarets eventuelle overlagte obstruktion af procedurens korrekte forløb.
- 99 Det følger af det ovenstående, at artikel 6, stk. 3, i direktiv 2012/13 skal fortolkes således, at den ikke er til hinder for, at detaljeret information om tiltalen meddeles forsvaret efter indgivelsen af anklageskriftet for retten, men før denne har påbegyndt behandlingen af tiltalens realitet, og før de mundtlige forhandlinger indledes for retten eller endog efter indledningen af disse forhandlinger, men

inden voteringsfasen, såfremt de informationer, der således er blevet meddelt, senere er blevet ændret, med forbehold for, at retten træffer alle de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at retten til forsvar og retten til en retfærdig rettergang overholdes.

- 100 Dette direktivs artikel 7, stk. 3, skal fortolkes således, at det tilkommer den nationale ret at sikre, at forsvaret har fået en reel mulighed for adgang til aktindsigt i materialet i sagen, idet en sådan adgang i givet fald vil kunne finde sted efter indgivelsen af anklageskriftet til retten, men inden denne påbegynder behandlingen af tiltalens realitet, og inden de mundtlige forhandlinger indledes eller endog efter indledningen af disse forhandlinger, men inden voteringsfasen, såfremt nye beviser er blevet tilføjet sagsakterne under retssagen, med forbehold for, at retten træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at retten til forsvar og retten til en retfærdig rettergang overholdes.

Om retten til adgang til advokatbistand i henhold til direktiv 2013/48

- 101 Med sit fjerde spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 3, stk. 1, i direktiv 2013/48 skal fortolkes således, at den er til hinder dels for en national lovgivning, som pålægger den nationale ret at udelukke en advokat, som er befuldmægtiget af to tiltalte, i strid med deres ønsker, med den begrundelse, at disse personers interesser er modstridende, dels for, at denne ret tillader disse personer at udpege en ny advokat eller, om nødvendigt, selv udpeger to beskikkede forsvarsadvokater i stedet for den første advokat.
- 102 Indledningsvis bemærkes, selv om fristen for direktivets gennemførelse endnu ikke var udløbet, da den forelæggende ret indgav anmodningen om præjudiciel afgørelse til Domstolen, at det er fastsat i dets artikel 15, stk. 1, at fristen udløb den 27. november 2016. På denne baggrund finder nævnte direktiv anvendelse på de i hovedsagen tiltalte personers situation.
- 103 Ifølge artikel 1 i direktiv 2013/48 fastsætter direktivet minimumsregler om de rettigheder, som mistænkte og tiltalte personer har til at få adgang til advokatbistand i straffesager. Navnlig forpligter direktivets artikel 3, stk. 1, medlemsstaterne til at sikre, at disse mistænkte og tiltalte råder over denne ret på et sådant tidspunkt og på en sådan måde, at de sættes i stand til i praksis og effektivt at udøve deres ret til forsvar.
- 104 Som det i det væsentlige fremgår af 12. betragtning til direktivet, tilsigter dette bl.a. at fremme retten til at blive rådgivet, forsvaret og repræsenteret som fastsat i chartrets artikel 47, stk. 2, og retten til forsvar, der er sikret i chartrets artikel 48, stk. 2.
- 105 Som anført i forklaringerne til chartret om grundlæggende rettigheder (EUT 2007, C 303, s. 17) svarer nævnte artikel 48, stk. 2, til artikel 6, stk. 3, i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder og har samme betydning og omfang som denne i overensstemmelse med chartrets artikel 52, stk. 3.
- 106 Det følger i det væsentlige af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols praksis, at selv om retten til advokatbistand, der er fastsat i nævnte artikel 6, stk. 3, indebærer den pågældende persons mulighed for at hyre en advokat efter eget valg, er denne mulighed imidlertid ikke absolut (jf. i denne retning Menneskerettighedsdomstolens dom af 29.9.1992, Croissant mod Tyskland, CE:ECHR:1992:0925JUD001361188, § 29, og Menneskerettighedsdomstolens dom af 14.1.2003, Lagerblom mod Sverige, CE:ECHR:2003:0114JUD002689195, § 54). Denne mulighed kan således underkastes visse begrænsninger, forudsat at de er hjemlet ved lov, opfylder et mål af almen interesse og står i rimeligt forhold til dette mål.
- 107 I den foreliggende sag følger det af forelæggelsesafgørelsen, at den i hovedsagen omhandlede nationale lovgivning har til formål at sikre de tiltalte personers ret til et effektivt forsvar.

- 108 Det må således konstateres, at dette formål, der nøjagtigt svarer til det, der forfølges med artikel 3, stk. 1, i direktiv 2013/48, er legitimt, og at denne lovgivning står i et rimeligt forhold hertil.
- 109 Vedrørende dette sidste punkt skal det fremhæves, at det er afgørende for at sikre den effektive virkning af retten til forsvar, at der ikke foreligger en interessekonflikt for advokaten. Som generaladvokaten har anført i punkt 110 i forslaget til afgørelse, kan en advokat derfor ikke forsvare to personer, der er tiltalt inden for rammerne af den samme sag, til fulde og effektivt, hvis disse har modstridende interesser, bl.a. hvis den ene af dem har afgivet forklaringer, som ville kunne anvendes mod den anden af dem, uden at denne sidstnævnte har bekræftet disse forklaringer.
- 110 Under disse omstændigheder forekommer det hensigtsmæssigt at udelukke denne advokat og erstatte denne med to andre advokater, der befuldmægtiges af de tiltalte personer, eller med to beskikkede forsvarsadvokater for at sikre effektiviteten af retten til forsvar og af retten til adgang til advokatbistand.
- 111 Derfor skal det fjerde spørgsmål besvares med, at artikel 3, stk. 1, i direktiv 2013/48 skal fortolkes således, at den hverken er til hinder for en national lovgivning, som pålægger den nationale ret at udelukke en advokat, som er befuldmægtiget af to tiltalte, i strid med de tiltaltes ønsker, med den begrundelse, at disse personers interesser er modstridende, eller for, at denne ret tillader disse personer at udpege en ny advokat eller, om nødvendigt, selv udpeger to beskikkede forsvarsadvokater i stedet for den første advokat.

Sagsomkostninger

- 112 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Store Afdeling) for ret:

- 1) Artikel 325, stk. 1, TEUF skal fortolkes således, at den er til hinder for en national lovgivning, der indfører en procedure til straffesagers afslutning, såsom den, der er fastsat i artikel 368 og 369 i Nakazatelno protsesualen kodeks (strafferetsplejeloven), for så vidt som denne lovgivning finder anvendelse på sager, der er indledt med hensyn til tilfælde af grov svig eller enhver anden ulovlig handling, der skader Unionens finansielle interesser på toldområdet. Det tilkommer den nationale ret at give artikel 325, stk. 1, TEUF sin fulde virkning, idet den, hvis det er nødvendigt, skal undlade at anvende nævnte lovgivning, samtidig med at den skal sikre overholdelsen af de tiltalte personers grundlæggende rettigheder.
- 2) Artikel 6, stk. 3, i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2012/13/EU af 22. maj 2012 om ret til information under straffesager skal fortolkes således, at den ikke er til hinder for, at detaljeret information om tiltalen meddeles forsvaret efter indgivelsen af anklageskriftet for retten, men før denne har påbegyndt behandlingen af tiltalens realitet, og før de mundtlige forhandlinger indledes for retten eller endog efter disse forhandlingers påbegyndelse, men inden voteringsfasen, såfremt de informationer, der således er blevet meddelt, senere er blevet ændret, med forbehold for, at retten træffer alle de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at retten til forsvar og retten til en retfærdig rettergang overholdes.

Dette direktivs artikel 7, stk. 3, skal fortolkes således, at det tilkommer den nationale ret at sikre, at forsvaret har fået en reel mulighed for at få adgang til aktindsigt i materialet i sagen, idet en sådan adgang i givet fald vil kunne finde sted efter indgivelsen af

anklageskriftet til retten, men inden denne påbegynder behandlingen af tiltalens realitet, og inden de mundtlige forhandlinger indledes eller endog efter indledningen af disse forhandlinger, men inden voteringsfasen, såfremt nye beviser er blevet tilføjet sagsakterne under retssagen, med forbehold for, at retten træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at retten til forsvar og retten til en retfærdig rettergang overholdes.

- 3) Artikel 3, stk. 1, i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2013/48/EU af 22. oktober 2013 om ret til adgang til advokatbistand i straffesager og i sager angående europæiske arrestordrer og om ret til at få en tredjemand underrettet ved frihedsberøvelse og til at kommunikere med tredjemand og med konsulære myndigheder under frihedsberøvelsen skal fortolkes således, at den hverken er til hinder for en national lovgivning, som pålægger den nationale ret at udelukke en advokat, som er befuldmægtiget af to tiltalte, i strid med de tiltaltes ønsker, med den begrundelse, at disse personers interesser er modstridende, eller for, at denne ret tillader disse personer at udpege en ny advokat eller, om nødvendigt, selv udpeger to beskikkede forsvarsadvokater i stedet for den første advokat.

Underskrifter